

לבריאות והצלחת

שמואל בן זכריה וקלרה אידל. מרים בת יהושע ומרתא

פתחיה בן יאיר וחנה. חגית בת שמואל ומרים

וילדיהם דרור הלל ואשר יש'

עודד בן שמואל ומרים. מעין בת אפרים ואורלי

וילדיהם ידידיה רננה שירה אמונה

רועי בן משה ושרה. תמר בת שמואל ומרים

לרפואת חיים שמואל בן סימה

לעילוי נשמת פרל בת רבקה ע"ה

לעילוי נשמת

אלישבע שולביץ ע"ה בת יבלחט"א יעקב אליהו ושרה הורביץ

לעילוי נשמת

הבחור שמואל אלעזר ז"ל בן יבלחט"א נתן ואביבה הורביץ

**אלו בעלי חיים היו כשרים להקרבה**

**בבמה עד הקמת המשכן**

כל בעלי חיים היו כשרים להקרבה בבמה. בין **בהמות**, בין **חיות**, ובין **עופות**. [שנאמר, "וַיִּבְנוּ לַחַם מִזֶּבֶחַ לַיהוָה וַיִּקַּח מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטְּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ". בהמה ועוף מפורשים בכתוב, וחיה בכלל בהמה היא, כמו שנאמר, "זאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ", והולך ומונה בהמות וחיות, "שֹׂרֶשֶׁה כְּשִׁבִים וְשֵׁה עֲזִים. אֵיל וְצִבִי וְיַחְמֹר וְאַקֹּוּ וְדִישָׁן וְתֹאוּ וְזָמֶר"]. וכל אלו כשרים, בין **זכרים** ובין **נקיבות**.

בין **תמימים** ובין **בעלי מומים**. שלא מצינו שהכתוב חילק בין זה לזה.

**דף קט"ז**

**ואולם שלושת אלו נפסלו להקרבה בבמה:**

**א. מחוסרי אבר.**

דין זה למד ממה שנצטווה נח להכניס לתיבה בעלי חיים שאינם מחוסרי אבר שנאמר "וּמִכָּל הַחַי הַמֵּלֵךְ בְּשָׂרׁ שְׁנַיִם מִכָּל תְּבִיאָה אֶל הַתֵּבָה לְהַחֲיִית אֹתָם זָכָר וְנִקְבָּה יְהִי", כלומר הבא בהמות שכל בשרם חי ואינם מחוסרי אבר ועל כרחך לא נצטווה בכך אלא משום שהיה עתיד להקריב מהם קרבנות כי לצורך קיום המין היה מועיל גם בהבאת בעלי חיים מחוסרי אבר.

**ג. טריפה.**

דין זה למד, ממה שנצטווה נח להכניס בהמות הדומות לו, כלומר שאינן טריפה כמותו, שנאמר, "לְהַחֲיִית אֹתָם".

ועל כרחך לא היה נח טריפה, כי לא יתכן שנצטווה להכניס דווקא טריפה כמותו, כי אין טעם לצוות שיכניס טריפות בדווקא, אלא ודאי לא היה טריפה, ונצטווה להכניס בהמות כמוהו שאינן טריפה.

ואמנם אם היה רק הכתוב הזה, היה מקום לומר, שבאמת לא נצטווה להכניס דומים לו, אלא שיהיו עמו חיות לחברה, ולא ישאר לבדו, ואפילו אינם דומים לו. אלא מאחר שנאמר גם "לְחַיִּית זָרַע", למדנו שהכנסתם אינה להיות עמו לחברה, אלא לקיום עצמם, ואם כן הסיבה שנאמר "לְהַחֲיִית אֹתָם", היא, ללמד שיהיו דומים לו, ולא יהיו טריפה.

**ב. שנעבדה בהם עבירה.**

דין זה למד מהכתוב, "וַיִּקַּח מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטְּהוֹר", שעל כרחך אין הכוונה לטהורות ממש, כי באותה שעה עדיין לא נתנה תורה, ולא היה חילוק בין טמאות לטהורות, אלא כוונת הכתוב, שהקריב בהמות שלא נעבדה בהן עבירה.

לדעת רב חסדא – נודע לו הדבר על ידי נס זה, שהעביר את כולם לפני התיבה, וכל שהתיבה קולטת, בידוע שהוא טהור, אין התיבה קולטת, בידוע שהם טמאים.

ולדעת רבי אבהו – נודע לו הדבר על ידי נס זה, שכל אלו שלא נעבדה בהן עברה, באו לתיבה מאליהן, שנאמר, "וְהַבָּאִים זָכָר וְנִקְבָּה מִכָּל בְּשָׂר בָּאוּ בְּאֶשֶׁר צָנָה אֹתוֹ אֱלֹהִים וַיִּסְגֶּר ה' בְּעֵדוּ", כלומר שהיו באים מאליהן.

**איזה קרבנות הקריבו בבמה עד הקמת המשכן**

**א. עולות.**

**לדברי הכל**, קרבו עולות בבמה, גם קודם הקמת המשכן, שנאמר, "וַיִּבְנוּ לַחַם מִזֶּבֶחַ לַיהוָה וַיִּקַּח מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטְּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ".

**ב. שלמים.**

**לדברי הכל**, משעת מתן תורה, שנבחרו ישראל להיות עם סגולה, **הקריבו** בבמה גם שלמים, אף קודם הקמת המשכן, שנאמר, "וַיִּשְׁלַח אֶת נִעְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים".

**אולם נחלקו חכמים, האם גם הגויים היו מקריבים בבמה שלמים**, או שלגויים אין קרב אלא עולות.

**י"א שגם הגויים היו מקריבים שלמים בבמה**, שנאמר, "וְהֶבֶל הֵבִיא גַם הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוּ וּמִחֻלְבֵּהוּ וַיִּשַׁע ה' אֶל הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ", ואיזהו דבר

שחלבו קרב לגבי מזבח, ואין כולו קרב לגבי מזבח, הוי אומר זה שלמים. [והחולקים על כך אומרים, שאין כוונת הכתוב לחלב הבהמה, אלא לחלב הבהמות, כלומר את הבהמות המשובחות הביא לקרבן, אולם לא הביאן לשלמים, אלא לעולה].

- וי"א שהגויים לא היו מקריבים שלמים בבמה, שנאמר, "עורֵי צֶפֶן וּבֹאֵי תִימָן הִפִּיחֵי גִנֵּי יָזְלוּ בְּשָׁמִי וַבֹּא דוֹדֵי לָגְנוּ וַיֹּאכְל פְּרִי מִגְדֵּי", כלומר תתנער ותאבד אומה שמעשיה בצפון, [כלומר גויים שמביאים רק עולה שטעונה צפון], ותבוא [אל מלך המשיח], אומה שמעשיה בצפון ובדרום, [כלומר ישראל שמקריבים עולות ושלמים], ומכאן שהגויים לא היו מקריבים שלמים אלא עולה בלבד. [והחולקים על כך אומרים שכל הכתוב מדבר בישראל, שעתידים להתעורר ולהתקבץ, מכל רוחות העולם].

### זבחים שאמר משה לפרעה

כשאמר פרעה "לָכוּ עִבְדוּ אֶת ה' רק צאנְכֶם וּבְקָרְכֶם יִצַּג גַּם טַפְכֶם יִלְךְ עִמָּכֶם". "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גַם אֶתֶּה תִתֶּן בְּיָדֵנוּ זִבְחִים וְעֹלוֹת וְעֲשִׂינוּ לְה' אֱלֹהֵינוּ".

- לדעת האומרים, קרבו שלמים בבמה קודם הקמת המשכן, "זִבְחִים" האמורים כאן, הם שלמים.

- ולדעת האומרים, לא קרבו שלמים בבמה קודם הקמת המשכן, "זִבְחִים" האמורים כאן, אינם שלמים, אלא בהמות הנזבחות לאכילה.

### זבחים שהקריב יתרו

כשבא יתרו למדבר, "וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֵתָן מֹשֶׁה עֹלָה וּזְבָחִים לְאֱלֹהִים וַיָּבֵא אֶהָרֹן וְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכֹל לֶחֶם עִם חֵתָן מֹשֶׁה לִפְנֵי הָאֱלֹהִים". ועל כרחך "זִבְחִים" האמורים כאן הם קרבן שלמים כי נאמר "זִבְחִים לְאֱלֹהִים".

- לדעת האומרים, לא קרבו שלמים בבמה קודם מתן תורה, על כרחך ביאת יתרו היתה אחר מתן תורה, והקריב שלמים במשכן.

- ולדעת האומרים ביאת יתרו היתה קודם מתן תורה, על כרחך קרבו שלמים בבמה קודם הקמת המשכן.

### ביאת יתרו

נאמר בתורה, "וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹּהֵן מִדְּיָן חֵתָן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי הוֹצִיָּא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם. וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֵתָן מֹשֶׁה אֶת צִפּוֹרָה ... וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ ... וַיָּבֵא יִתְרוֹ חֵתָן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל מֹשֶׁה אֶל הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר הוּא חֹנֶה שָׁם הָרֵ הָאֱלֹהִים"

ונחלקו חכמים איזו שמועה שמע ומתי בא.

לדעת רבי יהושע – יתרו בא מחמת שמועת מלחמת עמלק, [הכתובה בתורה בסוף הפרשה הקודמת], ששמע שנצחו ישראל את עמלק, שנאמר, "וַיִּחַלֵּשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת עַמְלֵק וְאֶת עַמּוֹ לְפִי חֶרֶב". ואם כן, בא יתרו קודם מתן תורה.

לדעת רבי אליעזר המודעי – יתרו בא מחמת שמועת מתן תורה שנתפרסמה בכל העולם, [כפי שנכתוב בעזה"י להלן], ונודע שבחה לכל. ואם כן בא אחר מתן תורה.

לדעת רבי אליעזר – יתרו בא מחמת שמועת הנס הגדול של קריעת ים סוף שהתפרסם העולם. ואם כן בא קודם מתן תורה.

### שמועת מתן תורה

כשנתן הקב"ה את התורה לישראל, היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו, וכל [מלכי] עובדי כוכבים אחזתם רעדה בהיכליהם, ואמרו שירה, שנאמר, "קול ה' יחולל אֵילֹת וַיִּחַשֵּׁף יַעֲרֹת [במתן תורה] וּבְהִיכָלוֹ [של כל מלך ומלך] כָּלוּ אִמֶּר כְּבוֹד [לקב"ה]".

נתקבצו כולם אצל בלעם הרשע, ואמרו לו, מה קול ההמון אשר שמענו, שמא "ה' לִמְבוֹל יִשָּׁב", כלומר שמא מבול בא לעולם.

[אמר להם], "וַיִּשָּׁב ה' מִלְּךָ לְעוֹלָם", כלומר כבר נשבע הקב"ה, שימלוך לעולם על בריותיו ולא ישחיתם ולא יביא מבול לעולם.

אמרו לו, מבול של מים אינו מביא, אבל מבול של אש מביא, שנאמר, "כִּי בָאֵשׁ ה' נִשְׁפָּט וּבְחָרְפוֹ אֶת כָּל בָּשָׂר וַרְבּוֹ חִלְלֵי ה'".

אמר להם, כבר נשבע שאינו משחית כל בשר.

אמרו לו, ומה קול ההמון הזה ששמענו.

אמר להם, חמדה טובה יש לו בבית גזיו, שהיתה גנוזה אצלו 974 דורות קודם שנברא העולם, [שנאמר "דָּבַר צְנִיָּה לְאֶלְפָּה דָּוִד", והלא ניתנה תורה לדור 26, שכן מאדם עד משה 26 דורות, אלא על כרחך כבר היתה גנוזה אצלו 974 דורות קודם אדם הראשון, סך הכל 1000 דור], ועתה ביקש ליתנה לבניו, שנאמר, "ה' עז [=התורה שהיא מעוזן של ישראל] לְעַמּוֹ יִתֵּן".

[מיד] פתחו כולם ואמרו, "ה' יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם".

### שמועת קריעת ים סוף והירדן

**אחר שעברו בני ישראל את הירדן בחרבה נאמר,** "וַיְהִי כִשְׁמַע כָּל מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְיָמָה וְכָל מַלְכֵי הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר עַל הַיָּם אֶת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ ה' אֶת מִי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד עֲבָרָם וַיִּמַּס לְבָבָם וְלֹא הָיָה בָם עוֹד רוּחַ מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל".

**ויותר מזה ארע להם, כששמעו את שמועת קריעת ים סוף, כמו שאמרה רחב הזונה לשלוחי יהושע,** "וַתֹּאמֶר אֶל הָאֲנָשִׁים יְדַעְתִּי כִּי נָתַן ה' לְכֶם אֶת הָאָרֶץ וְכִי נִפְלָה אֵימַתְכֶם עָלֵינוּ וְכִי נִמְגּוּ כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם. כִּי שָׁמַעְנוּ אֶת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ ה' אֶת מִי יָם סוּף מִפְּנֵיכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וְאֲשֶׁר עָשִׂיתֶם לְשֹׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן לְסִיחֹן וְלַעֹג אֲשֶׁר הִתְרַמְּתָם אוֹתָם. וְנִשְׁמַע וַיִּמַּס לְבָבָנוּ וְלֹא קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת". שהיה פחדם כה גדול, עד שמחמתו לא נתקשו אברי תשמישם.

ורחב ידעה דבר זה, שכן אין לך כל שר ונגיד שלא בא על רחב הזונה. אמרו, בת עשר שנים היתה כשיצאו ישראל ממצרים, וזנתה כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, ואחר חמישים שנה נתגיירה.

אמרה, ריבונו של עולם, בשלושה דברים חטאתי, ובשלושה ימחל לי, בשלושה חטאתי, בחבל, ופשתים, וחלון. שהיו מנאפים עולים אליה בחבלים, דרך החלון, ויורדים, וגם טמנתם בפשתי העץ. ובאותם שלשה דברים עצמם, זכתה להציל השלוחים.

### הקרבה בבמה בזמן הזה על ידי גויים

**גם בזמן שנאסרו הבמות, לא נאסרו אלא לישראל, שנאמר,** "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל בְּנָיו וְאֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִמַּרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר. אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט ...", אבל הגויים מותרים להקריב בבמות, כפי שהיו הכל מותרים קודם שהוקם המשכן. ולפיכך, כל גוי רשאי להיות בונה במה לעצמו, ומקריב עליה כל מה שירצה.

**ולישאל אסור לסייע להם להקריב בבמה, ואסור לעשות שליחותם, אבל מותר להורות להם איך לעשות.**

וכך עשה רבא, כשאיפרא הורמיו אימו של מלך פרס הנקרא שבור, שלחה לו קרבן, ובקשה שיקריבוהו עבורה לשמים, אמר לרב ספרא ולרב אחא בר הונא, שיקחו שני בחורים גויים בני גיל אחד, [שכך הדבר נאה], וילמדו אותם, שיעשו מזבח מקרקע שלא נשתמש בה הדיוט, וידליקו בו אש במצית חדש שלא נשתמש בו הדיוט, ובעצים חדשים שלא נשתמש בהן הדיוט, ויקריבו את הקרבן על המזבח.

ודברי רבא אלו הם כדעת רבי אליעזר בן שמוע, האומר, שאין מעלים למזבח אלא עצים שלא נשתמש בהן הדיוט, ולדברי רבא הדין הזה אמור גם בבמה.

אולם אביי חולק על כך, ואומר, שבבמה, גם עצים שהשתמש בהם הדיוט, כשרים.

### בכמה קנה דוד את גורן ארונה היבوسی

שני כתובים נאמרו בעניין קניית גורן ארונה היבوسی [הוא הר הבית] לצורך בניית בית המקדש. כתוב אחד אומר "וַיִּתֵּן דָּוִד לְאָרְוֹן בְּמִקְוֹם שְׁקֵלֵי זָהָב מִשְׁקָל שֵׁשׁ מֵאוֹת". וכתוב אחד אומר "וַיִּקֶן דָּוִד אֶת הַגֵּרֹן וְאֶת הַבָּקָר בְּכֶסֶף שְׁקָלִים חֲמִשִּׁים".

ונאמרו כמה ביאורים ליישב את הכתובים שלא יהיו סותרים זה את זה

**א. לדעת תנא קמא – את מקום המזבח קנה בחמישים שקלים. ואת מקום כל הבית קנה בשש מאות שקלים.**

**ב. לדעת רבי משום אבא יוסי בן דוסתאי – גבה מכל שבט חמישים שקלים, שהם יחד שש מאות שקלים, וקנה בהם את המקום. [וביאר רבא, שגבייה זו היתה בשקלי כסף, בשווי שקלי זהב, כלומר מכל שבט גבה שקלי כסף בשווי חמישים שקלי זהב, כך שהיו בידו שקלי כסף, בשווי שש מאות שקלי זהב].**

ג. לדעת רבי אלעזר בן שמוע – **את הבקר לעולה והעצים למזבח קנה בחמישים שקלים. ואת המקום קנה בשש מאות שקלים.** וראיה לדבר שקנה דוד גם את העצים שנאמר, "וַיֹּאמֶר אֶרְוֶנָה אֶל דָּוִד יִקַּח וַיַּעַל אֶדְנֵי הַמִּלֶּךְ הַטּוֹב בְּעֵינָיו רְאֵה הַבָּקָר לְעֹלָה וְהַמְרָגִים וְכָלֵי הַבָּקָר לְעֹצִים".

ד. ורבינו תם אומר – שיש במדרש ביאור נוסף, והוא, שדוד נתן חמשים שקלי זהב, השווים שש מאות שקלי כסף. [שהזהב שווה פי שתיים עשרה מהכסף].

### מה הם "המרגים"

"המרגים" האמורים כאן, הם הקרויים בלשון המשנה מטה של טורבל, והם הקרויים בלשון הגמרא עיזא דקרקסא דדיישן די שאי.

והוא כלי כמין עז של עץ, ויש בו יתדות חדות, וגם עשוי חריצים חריצים, והוא עשוי להוליכו ולהביאו על הקשים של הדיש לאחר שנידושו, ועל ידו הם מתחתכים ונעשים תבן.

וראיה לדבר, שמורג הוא דבר העשוי חריצים ויתדות, לדוש ולדוק בו, שנאמר, "הִנֵּה שְׁמִתִּיךָ לְמִוְרַג חָרוּץ חֶדֶשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת תְּדוּשׁ הָרִים וְתִדְק וְגָבְעוֹת כַּמֶּץ תְּשִׂים".

### כשהיו ישראל במדבר היו

#### חלוקים לשלושה מחנות כך

**לפנים מן הקלעים של חצר המשכן – מחנה שכינה, שכל הטמאים משתלחים ממנו** [בין טמאי מתים ובין זבים ובין מצורעים]. ושם נאכלים קדשי קדשים.

**מקום חניית הלויים סביב המשכן – מחנה לוייה, שזבים ומצורעים משתלחים ממנו,** [אבל טמאי מת מותרים בו], והוא היה קולט את הרוצחים כערי מקלט.

**כל מחנה ישראל – מחנה ישראל, שמצורעים משתלחים חוצה לו,** [אבל טמאי מת וזבים מותרים בו], ושם נאכלים קדשים קלים.

והמחנה היה קיים במדבר אף בשעת המסעות, [שאפילו בשעת סילוק מסעות, אין הקדשים נפסלים, אלא מוליכם עמו, ובמקום חנייתם נאכלים במחנה],

שנאמר, "וַיִּסַּע אֶהָל מוֹעֵד מִחֲנֵה הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר יִחַנו כִּן יִסְעוּ אִישׁ עַל יָדוֹ לְדִגְלֵיהֶם", ללמד שאף בשעת המסע כשהוא מפורק הוא קרוי אהל מועד.

### ואף בירושלים היו חלוקים לשלושה מחנות

**תוך העזרה – מחנה שכינה שכל הטמאים משתלחים ממנו,** [בין טמאי מתים ובין זבים ובין מצורעים]. ושם נאכלים קדשי קדשים.

**הר הבית – מחנה לוייה, שזבים ומצורעים משתלחים ממנו,** [אבל טמאי מת מותרים בו].

**כל שאר העיר – מחנה ישראל, שמצורעים משתלחים חוצה לו,** [אבל טמאי מת וזבים מותרים בו], ושם נאכלים קדשים קלים.

רבי שמעון בר יוחי אומר: עוד מחנה רביעית היתה בירושלים, **וחיל עזרת נשים היא,** ולא היו עונשין עליה [על הנכנס לה בטומאה. ובמסכת כלים מפורש במה היא חלוקה משאר הר הבית].

### דף קי"ז

**ואף כשהיה המשכן בשילה, היו חלוקים לשלושה מחנות לעניין שילוח טמאים, שכן**

נאמר בעניין שילוח טמאים, "מִזְכָּר עַד נִקְבָּה תִשְׁלְחוּ אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה תִשְׁלְחוּם וְלֹא יִטְמְאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָם", ללמד שכל טמא יש לו מחנה לעצמו.

טמא מת משתלח ממחנה שכינה, ומותר במחנה לוייה.

וזב משתלח אף ממחנה לוייה, ומותר במחנה ישראל.

ומצורע משתלח לבדו מכל המחנות, שנאמר, "בְּיָד יֵשֵׁב מַחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשְׁבוֹ", ללמד שלא יהיו טמאים אחרים עמו.

ולא נתפרש בגמרא היכן היה כל מחנה.

---

© כל הזכויות שמורות י.א.ה.

[bekitsur1@gmail.com](mailto:bekitsur1@gmail.com)

מותר להפיץ שלא למטרה מסחרית

---

לקבלת קבצים אלו בוואצאפ

שלחו הודעה למספר 050-6877088

---

**[לרכישת בקיצור על מסכת זבחים](#)**

**[לרכישת ספרי בקיצור באתר אמזון](#)**